

Sudetští Němci v nacistickém státě

Politika a nálada obyvatelstva
v říšské župě Sudety (1938–1945)

Volker Zimmermann

Přeložil Petr Dvořáček

PROSTOR

4. ROK 1938

Rok 1938 znamenal v sudetoněmecké politice obrat. Důležitým faktorem byl v té souvislosti okázale velkoněmecký Hitlerův projev v říšském sněmu 20. února, ve kterém se přímo odvolával na německou menšinu v ČSR, a mnoho sudetských Němců posílil v domnění, že nyní se list obrátí v jejich prospěch. Anšlus Rakouska 13. března 1938 jim zřetelně demonstroval nové mocenské postavení Německa. Sjednocení Německa a Rakouska, které Dohoda po první světové válce zakázala, se náhle stalo skutečností. Spojení všech Němců – i sudetských – ve velkoněmeckém státě bylo tak aspoň teoreticky reálnou možností. Uskutečnění práva na sebeurčení bylo v očích nacionalistických politiků na dosah ruky. Na manifestacích SdP zaznívalo volání: „Jeden národ, jedna říše, jeden Vůdce!“¹⁷⁷

Charakter nacionálněsocialistického režimu znali v té době především sudetoněmečtí sociální demokraté a komunisté: informovali je jejich soudruzi, kteří emigrovali do ČSR.¹⁷⁸ Většina německého obyvatelstva hleděla na nacistickou politiku značně nekriticky, zvláště když byl vystaveni propagandistickému působení říšskoněmeckého rozhlasu. Jeho zahraniční program se zaměřoval zejména na Československo: žádná jiná německá menšina nebyla pod vlivem tak mohutné propagandy

Obsah těchto pořadů, jejichž počet a rozsah během třicátých let pronikavě stoupl, sahal od hospodářských úspěchů nacistického státu přes „výsledky dosažené na poli kultury“ až po zahraničněpolitické požadavky.¹⁷⁹ SdP poměry v říši nekritizovala, naopak je schvalovala a vůbec byla jak formou, tak i obsahově inspirována nacistickým hnutím.¹⁸⁰ Za jejího vedení se nakonec v roce 1938 završilo to, co Andreas Luh nazývá „dobrovolným podrobením jednotné linii“ sudetských Němců: národovecké mládežnické svazy a sdružení se už r. 1937 sloučily se sudetoněmeckou turnerskou mládeží, nebo s ní úzce spolupracovaly;¹⁸¹ v r. 1938 pak začaly vystupovat společně jako Národní mládež sudetoněmecká. S DTV a s SdP už léta spolupracovaly rovněž nejvýznamnější sudetoněmecké spolky a v r. 1938 utvořily Sudetoněmecké sdružení.¹⁸²

Po anšlusu Rakouska odešly 23. března z československé vlády Svaz německých zemědělců (BdL) a 25. března Křesťanskosociální strana lidová (CSV) a poslanci obou stran vstoupili do parlamentního klubu SdP.¹⁸³ Mnoho členů těchto stran se zároveň hrnulo do Henleinovy SdP: v únoru 1938 měla ještě 559 614 členů, pak po připojení Rakouska jich bylo 770 101, v květnu 1 320 193 a konečně v červnu 1 349 180.¹⁸⁴ V porovnání s 3 070 938 obyvateli Sudet¹⁸⁵ (podle sčítání lidu r. 1930) lze počet členů SdP označit za mimořádně vysoký. Je tudíž na místě interpretovat dobrovolné podřízení jednotné linii jako „národoveckou horečku jednoty a sjednocování“ (Andreas Luh).¹⁸⁶ Tuto horečku lze vysvětlit i silnou psychologickou potřebou stát se součástí většího společenství. SdP postupně stále víc prokazovala svůj agresivní charakter a Henlein 17. března 1938 vyzval všechny členy aktivistických stran, aby vstoupili do jeho strany a nestáli „nadále stranou“.¹⁸⁷ Letáky SdP hlásaly, že po 31. květnu už nikdo přijat nebude.¹⁸⁸ Jeden pamětník hovoří o „panice z blížící se zavírací hodiny“, projevující se u mnoha lidí.¹⁸⁹ Ultimátum, zastrašování i ostrakizace odlišně smýšlejících přesvědčily ty zatím nerozhodné o nezbytnosti a účelnosti vstupu do SdP. Podle Boyera a Kučery se tato situace od anšlusu Rakouska vyhrtila v „atmosféru výjimečného stavu“.¹⁹⁰

Je zřejmé, že na dobrovolné podrobení sudetoněmeckého spolkového hnutí a politického života jednotné linii naléhala SdP a DTV v okamžiku, kdy vedení SdP bylo už zcela jasně ve vleku nacistické politiky usilující o připojení. Kromě ideologie „sudetoněmeckého kmenového celku“, kterou vyznával KB, je tedy dobrovolné zaměření na mocenské struktury nacistického typu dalším modelem, na jehož pozadí lze objasnit slučovací úsilí SdP. Zejména když bývalí přívrženci KB, pokud vůbec ještě jakkoli chtěli realizovat Spannovu ideologii, mohli po jeho zatčení chovat jen nepatrnou naději na úspěch.¹⁹¹ Vzhledem k tomu, že v cestě ja-

kékoli sudetoněmecké politické jednotě i říšské zahraniční politice stál konflikt mezi skupinou *Aufbruch* a bývalými stoupenci KB, bylo nutno nalézt řešení i zde. Už v únoru 1938 založil Friedrich Brehm vlastní stranu s názvem Němečtí socialisté, od níž se však Kasper oficiálně distancoval.¹⁹² Tomu zas jako platforma jeho politiky byly k dispozici nacionálněsocialistické Německé dělnické odbory (*Deutsche Arbeitergewerkschaft*, DAG).¹⁹³ Vedení SdP a skupina kolem časopisu *Aufbruch* se postupně dohodly na smíru a zanechaly sporů. Koncem února 1938, nikoli náhodou po Hitlerově projevu v říšském sněmu, skupina kolem časopisu *Aufbruch* válku proti vedení SdP skončila. Toto urovnání umožnila přímá intervence z říše; říše neměla zájem na tom, aby se německá menšina v Československu utápěla ve vzájemných svárech.¹⁹⁴ Od toho okamžiku pochodovali někdejší protivníci v jednom šiku.

SdP v říšské linii

Po anšlusu Rakouska se 28. března 1938 setkal Hitler s Henleinem. Téhož dne vydal Hitler pokyn, podle něhož měla SdP při jednáních s československou vládou vznášet vždy takové požadavky, aby na ně protistrana nemohla přistoupit.¹⁹⁵ Hitler Henleina ujistil, že chce československý problém brzy řešit.¹⁹⁶ Jak vyplývá z obsahu karlovarského programu z 24. dubna 1938, vůdce SdP se podle tohoto pokynu řídil. SdP v programu požadovala zrovnoprávnění Němců v ČSR s Čechy a Slováky, požadovala však i svobodu vyznávat „německý světový názor“ – tedy nacionální socialismus. Proto československá vláda nemohla karlovarský program přijmout.¹⁹⁷

V dané souvislosti je třeba povšimnout si toho, že část sudetských Němců měla po anšlusu Rakouska k vyjednávání s československou vládou kritický až negativní vztah. Německý vyslanec v Československu Ernst Eisenlohr hlásil ministerstvu zahraničí, že nálada v sudetoněmeckých oblastech se opět zhoršila a že „všechny kruhy obyvatelstva“ jednání SdP s československou vládou odmítají. Autonomie prý sudetoněmecká území před hospodářskou krizí neochrání.¹⁹⁸ Walter Brand ve svých pamětech píše, že Henlein stěží věděl, jak „rozbouřené sudetoněmecké masy“ udržet „ve střízlivé linii“.¹⁹⁹ Německý vyslanec v Praze znovu informoval o vzrušené náladě a o vzájemných provokacích v pohraničních oblastech.²⁰⁰ V místních volbách v květnu 1938 získala SdP 1 279 045 sudetoněmeckých hlasů.²⁰¹

Přestože některá upozornění na radikalizovanou veřejnost mohou být

přehnaná, opět jsou důležitou připomínkou propojení sociální a politické situace. Přinejmenším určité části sudetských Němců totiž autonomistické řešení skutečně nemohlo připadat atraktivní, protože by se podle jejich mínění nic nebo jen málo změnilo na jejich špatné sociální a hospodářské situaci. Je tudíž třeba konstatovat, že mnoho sudetských Němců spatřovalo řešení existenčních problémů a splnění svých sociálních očekávání pouze v připojení k říši. Tím, že zástupci SdP i DTV se otevřeně hlásili k nacionálněsocialistickému světovému názoru, takovým představám jen poskytovali živnou půdu. Výsledky nebylo možno přehlédnout: při vratislavských tělocvičných a sportovních slavnostech na konci července 1938 zdravili sudetoněmecké cvičenky a cvičenci Adolfa Hitlera nadšeným „Sieg Heil!“²⁰² Říšský ministr propagandy Joseph Goebbels si o této akci zapsal: „Nespočetné množství sudetských Němců, kteří se vzájemně překřikují, pláčí radostí. [...] Při projevu v nejlepší formě. Hovořím s vtípem a sarkasmem. Veliký úspěch. Sudetští Němci už nejsou k udržení. Provazy a zábrany neodolávají mohutnému náporu.“²⁰³

Radikální politika SdP našla výraz mimo jiné v založení oddílů Dobrovolné ochranné služby (*Freiwilliger Schutzdienst*, FS), ordnerské („pořádkové“) služby SdP pod vedením náčelníka turnerské jednoty a pozdějšího důstojníka SS Williho Brandnera. Skládaly se především ze členů DTV a sloužily jako ochrana shromáždění, jako úderné jednotky a jako „ochrana“ sudetoněmeckého obyvatelstva. Eisenlohr hlásil do Berlína, že tato organizace má podle jeho informací za úkol stavět se až do vstupu německého vojska na odpor Čechům a při jejich odchodu na nich vykonat odplatu. Celý útvar byl vycvičen podle vzoru SA a SS a měl být zásobován zbraněmi z říše.²⁰⁴ Oddíly FS byly skutečně vybudovány pod Himmlerovým dohledem a odtamtud se jim také dostávalo logistické podpory. Skutečnost, že o připojení k říši bylo jak ze sudetoněmecké, tak z říšskoněmecké strany rozhodnuto už koncem července 1938, dokládá Himmlerův úmysl přiznat všem funkcionářům FS, „až nastane čas“, funkce velitelů jednotek SS.²⁰⁵

Přiostrění „sudetské krize“

Zahraničněpolitický vývoj, který nakonec vyústil v mnichovskou dohodu, byl v dosavadním bádání důkladně popsán.²⁰⁶ Takzvaná květnová krize z 20. května 1938 a následující nová verze „Fall Grün“, tajného německého útočného plánu k rozbití ČSR „v politicky a vojensky vhodném okamžiku“,²⁰⁷ dokládají politické přiostrění v té chvíli už mezinárodní

„sudetské krize“, vyprovokované Hitlerovou politikou a doprovázené deformovanými a přehnanými zprávami říšskoněmecké propagandy.²⁰⁸ Vývoj se ocitl v bodě, kdy hrozil vojenský konflikt. Za této situace vyslala britská vláda do ČSR na dobu od počátku srpna do poloviny září lorda Waltera Runcimana, aby jako prostředník zabránil rozšíření konfliktu a jeho vojenské eskalaci.²⁰⁹ Runciman hovořil s oběma stranami a sestavil zprávu, v níž kritizoval československou národnostní politiku a v níž československou moc v Sudetech mezi lety 1918 a 1938 popisoval takto: „Československá vláda se vyznačovala [...] nedostatkem citu a porozumění, drobnou intolerancí a diskriminací.“²¹⁰ Britský zprostředkovatel se vyslovil pro odstoupení sudetoněmeckých území říši.

Sudetoněmecké straně se Runcimanovou misí potvrdila legitimita jejích požadavků na sebeurčení. SdP za faktického vedení Karla Hermanna Franka mezitím hnala konflikt až do krajnosti, plníc tak Hitlerův pokyn z března 1938.²¹¹ Situace se vyostřila po Hitlerově projevu na norimberském sjezdu NSDAP 12. září, v němž byla řeč o situaci německé menšiny v Československu. Následkem toho vypukly zejména v západních Čechách nepokoje, řízené a usměrňované SdP, a vláda vyhlásila v příslušných krajích stanné právo.²¹² V některých městech byli mrtví a ranění.²¹³ Celkově však nešlo o lidové povstání a ve většině oblastí zůstala situace klidná.²¹⁴ Eisenlohr 14. září hlásil:

Hlavní štáb SdP jako svého druhu revoluční výbor sídlí v Aši, ale bez revoluce [...]. Na všech stranách bezhlavost a nervozita. Většina sudetoněmeckého obyvatelstva v pondělí v noci po vůdcově proslovu demonstrovala a pak odešla v klidu domů. Dnes panuje všude klid s výjimkou vesnic Schwadenbach a Habersbürk poblíž Chebu [správně: Schwaderbach a Habersbirk, pozn. autor].²¹⁵

Přes tento neúspěch stály nepokoje, které rozdmýchávaly hlavně oddíly FS, život 27 lidí – 16 Čechů a 11 sudetských Němců.²¹⁶

Henlein se 14. září odebral do Berlína a o den později vyhlásil heslo „Domů do říše!“ (*Heim ins Reich*). Československá vláda 16. září SdP zakázala.²¹⁷ Henleinův krok zapůsobil na mnoho lidí krajně negativně, interpretovali jej totiž jako útěk.²¹⁸ Říše zatím přiostrčila svou propagandu a o situaci v československém pohraničí záměrně šířila falešné informace; rovněž tuto kampaň přijímalo obyvatelstvo s nedůvěrou.²¹⁹ Sedmnáctého září se Hitler rozhodl ustavit Sudetoněmecký sbor dobrovolníků (*Sudetendeutsches Freikorps*, SFK).²²⁰ Skládal se z ozbrojených oddílů, utvořených ze sudetských Němců, kteří uprchli do říše, a podléhajících

Henleinovi. Hitler objasnil cíle freikorpsu naprosto zřetelně: „Ochrana sudetských Němců a podněcování dalších nepokojů a srážek.“²²¹

Ještě zřetelnější byl mimořádný rozkaz velitelství SFK z 18. září 1938: Velitelé praporů a rot mají zajistit, „aby hranice byly malými akcemi neustále zneklidňovány: jeden za druhým musejí následovat vpády malých úderných čet, přepady pohraničních stanic a jejich posádek. Zároveň zásada: proniknout, rozpoutat zmatek, pokud možno zadržet rukojmí a zmizet.“²²² Zatímco mnoho sudetských Němců se takovýmto způsobem stávalo pomocníky nacistického režimu, na straně československé vlády bojovali členové KSČ a Republikánské obrany, ozbrojeného sociálnědemokratického svazku DSAP. Jejím úkolem bylo jako samostatná jednotka vypomáhat vojenským a policejním složkám.²²³

Dvacátého druhého září Hitler freikorpsu uložil, aby okamžitě nastoupil do pohraničních oblastí, z nichž odešli Češi. Měl zabezpečovat klid a bezpečnost, vojenských akcí se měl vyvarovat.²²⁴ Tento rozkaz byl už po pár hodinách stažen,²²⁵ protože vojenské akce se staly běžnou rutinou freikorpsu: situační zprávy velitelství dokládají, že zejména po 22. září 1938 docházelo k mnoha ozbrojeným srážkám s českou armádou.²²⁶ Freikorps si osoboval právo pronásledovat protivníky a vydával se za hranice, „aby se dostával na kobylku komunistům: nezastavil se při tom ani před vraždami funkcionářů KSČ.“²²⁷

Čeští komunisté byli předáváni německé pohraniční strážci;²²⁸ jen 23. září 1938 bylo údajně zajato najednou „400 komunistů, sociálních demokratů a jiné chátřky“.²²⁹ Členové freikorpsu brali do zajetí dokonce československé úředníky a přepravovali je přes hranice;²³⁰ dne 25. září bylo na území říše, jak vyplývá z jedné zprávy ministerstva zahraničí, 1 449 českých zajatců.²³¹ V některých částech sudetských území přebírali moc stoupenci SdP popř. příslušníci oddílů FS, například v Aši a v Chebu. Po všeobecné mobilizaci 23. září dobyla československá armáda tyto ztracené pozice zpět. Freikorps však následující dny ve svých přepadech pokračoval. Takové jsou zaznamenané výsledky práce SFK: 164 „úspěšných“ akcí, 52 zabitých příslušníků freikorpsu, 110 zabitých Čechů, 2 029 zajatých Čechů.²³²

Faktický stav občanské války v sudetoněmeckých oblastech během druhé poloviny září roku 1938 uvrhoval lidi do nejistoty. Situace byla stále nepřehlednější. Jak dokládá řada zpráv, přidávaly se k tomu obavy z války mezi říší a Československem.²³³ To platilo především pro západní a severní Čechy, na moravskoslezských územích panoval „naprostý klid“.²³⁴ Pamětník, jenž září 1938 trávil v západočeské obci Chrastava, si poznamenal: „23. 9. 1938 [...] Ale najednou, asi o 22. hodině, dorazila zpráva, že česká vláda nařídila mobilizaci. Bude válka?“²³⁵ O několik dní poz-

ději: „A jedna zvěst neustále stíhá druhou, nálada se rychle proměňuje. Celé dny nebyly v Chrastavě noviny. [...] Mezi obyvatelstvem panovala nejistota a strach, mnoho lidí přenocovalo ve sklepích.“²³⁶ I další zprávy dokládají silné znepokojení lidí. Mnoho sudetských Němců přišlo během těchto konfliktů o život.²³⁷ Česká armáda zatýkala příslušníky SdP. Touha po klidu a bezpečí hrála nyní v uvažování lidí dominantní roli.

„Mnichov“

Britská a francouzská vláda nebyly ochotny riskovat kvůli krizi válku a v nótě z 19. září 1938 požadovaly na spojeneckém Československu odstoupení sudetoněmeckých území říši. Prezident Edvard Beneš a vláda po počátečním zdráhání a po pohrůzce Velké Británie a Francie, že pokud Československo návrh odmítne, nepostaví se mu v případné válce po bok, 21. září 1938 požadavek akceptovali.²³⁸ Po dalších znepokojujících peripetiích – Hitler zprvu nechtěl na tento návrh přistoupit, hodlal vyprovokovat válku – se Německo, Itálie, Velká Británie a Francie dohodly na modalitách odtržení. Mnichovská dohoda stanovovala, že československé jednotky začnou vyklízet sudetoněmecké oblasti 1. října 1938 a pod kontrolou Velké Británie, Francie a Itálie dokončí svůj odsun do 10. října 1938.

Území, na něž měl vstoupit německý wehrmacht, bylo rozděleno do čtyř pásem, jejichž obsazování mělo probíhat postupně: první pásmo (jihočeská oblast) 1. a 2. října, druhé pásmo (severočeská oblast) 1. a 3. října, třetí (západočeská oblast) 3., 4. a 5. října a konečně čtvrté pásmo (oblast severní Moravy a Slezska) 6. a 7. října. „Zbývající území převážně německého charakteru neprodleně zajistí [...] mezinárodní výbor a do 10. října je obsadí německé jednotky,“²³⁹ pravilo se dále. Dalším úkolem výboru bylo označení území, na němž měl vzhledem k tomu, že národní většina tam byla nejasná, proběhnout plebiscit, a stanovení definitivní hranice mezi Československem a Německou říší. Ve smlouvě bylo také zakotveno právo příslušných menšin, které v obou státech zůstaly, zvolit si státní příslušnost; pro jeho naplňování se počítalo se smíšeným německo-československým výborem.

V důsledku mnichovské dohody přišlo Československo o pohraniční území, osídlená převážně Němci, o důležitá obranná zařízení i o oblasti s nerostnými surovinami a významnými průmyslovými odvětvími. Říšskoněmecká delegace nabyła navíc vrchu při jednáních o páté etapě obsazování, protože na její naléhání byl za základ vyjednávání vzat výsle-

dek sčítání lidu z r. 1910, a nikoli z r. 1930, jak požadovala česká strana. V novějším z obou sčítání bylo důležitým hlediskem národnostní citění, ve sčítání z r. 1910 jím bylo méně spolehlivé kritérium „dorozumívacího jazyka“. Pod německou nadvládu se dostal i velký počet Čechů – v odtržených oblastech jich podle sčítání z r. 1930 žilo 726 416.²⁴⁰ Smlouva o nových hranicích mezi Československem a říší byla podepsána 21. listopadu 1938;²⁴¹ odstoupeno tak bylo území o rozloze 28 680 km² s 3 653 292 obyvateli.²⁴² Slabosti ČSR využilo Polsko a Maďarsko: a rovněž se zmocnily dlouho požadovaných území.

Před boji, a poté, co vešly ve známost výsledky mnichovské dohody, také z obav před wehrmachtem, gestapem a radikálními sudetskými Němci, uprchlo v září a říjnu 1938 z těchto oblastí do vnitrozemí mnoho Čechů, židů a německých odpůrců nacistického režimu.²⁴³ Celkový počet utečenců lze určit těžko, protože už v době před mnichovskou dohodou uprchlo před řáděním radikálních Henleinových přívrženců nejméně 25 000 lidí.²⁴⁴ Přehled pražského ministerstva vnitra o stavu uprchlíků uvádí k 3. prosinci 1938 počet 151 997 osob. Z toho bylo podle tohoto dokumentu 125 425 (85,7 procenta) Čechů, 14 925 (11,23 procenta) židů a 11 647 (8,75 procenta) Němců.²⁴⁵ Do léta 1939 postihla utečenecká vlna celkově více než 200 000 lidí.²⁴⁶

Tyto informace mohou posloužit jen pro první orientaci, protože neberou v úvahu ty, kdo v době od září do začátku prosince emigrovali do ciziny, ani ony většinou německé odpůrce nacionálního socialismu, kteří byli pro československé úřady nežádoucí a byli posláni zpět.²⁴⁷ Kromě toho byli z pohraničí do vnitrozemí překládáni státní úředníci s rodinami, kteří však nejsou ve statistikách vedeni jako uprchlíci, ačkoli za nových pánů by nepochybně neobstáli.

Dílčí shrnutí

Henleinově straně se v letech 1933 až 1938 podařilo vzdor vnitrostraničným bojům různých křídel a vzdor útokům z tábora přívrženců skupiny *Aufbruch* shromáždit pod svým vedením převážnou většinu sudetských Němců. Skutečnost, že do července 1938 vstoupilo do SdP okolo 1,3 milionu lidí a zároveň že probíhalo rozsáhlé dobrovolné podrobování všeho veřejného života jednotné linii, dokumentuje politickou aktivizaci obyvatelstva. Politika SdP, říšskoněmecká propaganda a zahraničněpolitické události měly za následek radikalizaci veřejného mínění: „Za stále rostoucího mocenského vlivu Německa vnímaly široké masy sudetoně-

meckého obyvatelstva nakonec jakoukoli kritiku říšskoněmeckých poměrů prostě jako ‚zradu národa‘. [...] Nálada mas byla taková, že největší potlesk sklidil vždycky člověk, který se tvářil nadmíru radikálně,²⁴⁸ psal Walter Brand pár let po válce.

Cíl byl stanoven nejpozději od anšlusu Rakouska: přičlenění sudetoněmeckých oblastí k říši. Špatná sociální situace mnoha lidí spolu s vytvářením „národním útlakem“ a „čechizací“, jak od založení republiky tvrdila politická a hospodářská elita, byly zdrojem nacionálního smýšlení, a tím vytvářely i společné pouto, jež „všechn sudetoněmecký lid“ stmelovalo. V okolním světě vznikala dojem, že o připojení k nacistickému režimu usiluje jeden kompaktní blok. SD to ve výroční zprávě za rok 1938 posuzoval rovněž tak:

Účinky připojení Východní marky [Rakousko] mají z hlediska národního výrazně oživující působení, zejména na jihovýchodní národní skupiny. Jednoznačné důsledky byly vyvozeny především v Sudetském Německu, kde byly úspěšně provedeny poslední kroky na cestě ke zglajchšaltování všech politických, kulturních a dalších organizací a kde se ve všech životních sférách podařilo dosáhnout jednotné německé fronty, jež bez vnitřních potíží později umožnila připojení sudetských oblastí.²⁴⁹

Posuzujeme-li sociální problémy mnoha Němců a argumenty mluvčích „národnostního boje“, je možno formulovat některé teze týkající se názorů sudetoněmeckého obyvatelstva z období od konce září do počátku října 1938. Především musíme konstatovat určitý krátkodobý faktor, působící na náladu lidí a vyplývající z nebezpečné situace v září 1938: totiž touhu po míru a bezpečí jako reakci na stav, jenž nabýval charakteru občanské války, a na akutní válečné nebezpečí. Mnohem důležitější jsou však dlouhodobé faktory, které měly na náladu rozhodující vliv. Z nich je třeba na prvním místě jmenovat naději na zlepšení hospodářského a sociálního postavení, protože v tomto citlivém místě byli lidé přímo postiženi ve svých každodenních životních podmínkách. Dále je nutno vycházet z toho, že ve vědomí mnoha lidí hrál rozhodující roli nacionální a velkoněmecký postoj, jež vyvolala propaganda sudetoněmeckých stran, trvající už od roku 1938, i chybná menšinová politika ČSR, a jež pak v praktickou politiku proměnila Henleinova strana. S obsazením se kromě toho pojila naděje všech těchto lidí, že se stanou rovnoprávními občany velkoněmeckého státu.

Názorovou situaci sudetoněmeckého obyvatelstva krátce před při-

chodem německé branné moci ozřejmuje kombinace všech těchto očekávání. Pokusy o vysvětlení, opírající se pouze o údajné ideologické nadšení všech sudetských Němců pro nacistickou politiku²⁵⁰ anebo pouze zdůrazňující hospodářské a sociální naděje obyvatelstva,²⁵¹ jsou příliš ploché. Jako výchozí základnu pro následující vývoj je pro říjen 1938 tudíž třeba označit potřebu bezpečí a rovněž vyčkávací postoj, zaměřený na sociální a národnostní zrovnoprávnění. To, zda lidé po připojení vni- mali tato očekávání jako splněná, či nesplněná, se muselo projevit v jejich postojích k nacistickému režimu.

Detailní výklad o rozporech uvnitř SdP a rovněž mezi nacionálněsocialistickou skupinou *Aufbruch* a vedením SdP zas ozřejmil skutečnost, že proud celosudetoněmeckého hnutí nebyl kompaktní blok, ale že se dělil ve dvě různé zájmové skupiny – na tábor příklánějící se ke Spannovu učení o stavovském státě a na tábor fanatických nacistů. Hranice mezi nimi byly plynulé, protože obě skupiny byly výrazně antidemokratické, autoritářské a nacionalistické, ale pocit mnoha bývalých funkcionářů DNSAP, že nebyli dostatečně začleněni do vedení strany, byl stálou motivací jejich nepřátelství vůči vedení SdP, jež bylo podle nich loajální vůči československému státu. To se však nejpozději od přelomu let 1936/37 rozhodlo, že se bude přímo řídit nacionálněsocialistickou politikou a očividně už přestalo usilovat o výstavbu státu podle stavovských principů;²⁵² tento krok zajistil jednotnou orientaci obou skupin, přinejmenším na dobu boje proti československé vládě. „Totalitní dispozice“²⁵³ SdP stejně směřovala k tomu, aby se s definitivní platností otevřeně prezentovala jako expozitura NSDAP v ČSR.

Rozpory v táboře německé menšiny proto nesmějí být přeceňovány, jak k tomu docházelo po válce především ve výpovědích a memoárech těch, kdo se na politickém dění přímo účastnili, ale i v mnoha historických pracích.²⁵⁴ Vedení SdP muselo svou politiku vůči československé vládě orientovat stále podle toho, co bylo za daných okolností a v daném okamžiku politicky možné. Rozpory tedy předně spočívaly v rozdílech týkajících se taktického postupu a vycházely rovněž z názoru někdejších členů DNSAP a říšskoněmeckého Sicherheitsdienstu, že část vedení SdP není politicky spolehlivá. Vyvozovat z toho odmítavý postoj této části vůči nacionálnímu socialismu by však znamenalo nediferencovaně přejímat úhel pohledu SD. To, že jak příznivci Svazu kamarádů (KB), tak i bývalí členové DNSAP chtěli rozbít československou demokracii a usilovali – ať už jakýmkoli způsobem – o německou nadvládu nad územím Čech a Moravy (včetně jeho českých a slovenských obyvatel), je za daného stavu znalosti dokumentů mimo jakoukoli pochybnost.²⁵⁵

Zda s invazí německé branné moci skončil spor o ideologickou spolehlivost někdejších členů KB, o níž měli pochybnosti jak sudetoněmečtí protivníci ze skupiny *Aufbruch*, tak mnohem mocnější říšskoněmecké kruhy SS a SD s Reinhardem Heydrichem v čele, však na počátku října 1938 s jistotou nikdo předpovědět nedokázal. Vzhledem k tomu nabývá zásadního významu odpověď na otázku, jaké existovaly v rámci nacistického režimu možnosti prosazovat specificky sudetoněmeckou zájmovou politiku, neboť po předchozím výkladu je zřejmé, že rok 1938 neshody v sudetoněmeckém táboře jen překryl – a to se muselo projevit na politickém životě v Německé říši.